

HAJDÚNÁNÁS – EGY MAGABÍRÓ VÁROS

URI DÉNES MIHÁLY

„Mert ha seholy is: otthon állok”

Illyés Gyula: *Haza a magasban*

Ha egy bizonyos helyen állok, akkor a kertből egyenest a város főterén álló református templom tornyára látok. (Ezt a perspektívát egy új építésű családi ház módosítja némileg néhány éve.) Mögöttem–mellettem–felettem a bő harminc-éves cseresznyefa. Ha volna szimbóluma a kertünknek, akkor azt mondanám, ez a fa az. Ez az évtizedek nyomait magán hordozó fa úgy hirdeti a létezés szépségének nem-emberi dimenzióit, ahogyan a templomtorony az Isten dicsőségét, azt, hogy létezik az embert megelőző autoritás a világban, s hogy az értelmes élet feltétele ennek az autoritásnak az önkéntes, felszabadító elfogadásában keresendő. „Amióta ennek az óriási vadkörtefának a közelében élek, el sem kell mozdulnom, hogy messzire lássak, vagy visszanézzek az időbe.”¹ Ha erre a fára s a vele nagyjából egy vonalban álló templomtoronyra nézek, éppolyan érzés leng körbe, mint a vadkörtefára pillantó esszéíró. A város, ahol e fa és templom áll, az a sok évszázados mezővárosi tradícióiból és a hajdú és kálvinista² öntudatból táplálkozó Hajdúnánás, amely az elmúlt évtizedben vissza s előre tekintett az időben, amikor a pangás hosszú éveit után saját erejére és kezdeményező-képességére támaszkodva megkezdte önmaga magújításának hosszú folyamatát. Ha arra gondolok, ami a magyar Alföldnek ezen a településén a mögöttünk álló időszakban történt, akkor a *kultúrateremtés*, a *kezdeményezőerő*, a *szuverenitás* s egy újonnan megtalált régi szó, vagyis a *magabíró* jut eszembe.

ÖNKORMÁNYZÁS

Hajdúnánás közepén körforgalom áll, annak közepén zászlórúd trikolórral és székelő lógóval. Ez utóbbi nem a magyarországi Erdély-romantikájára utal, hanem arra az eseményre, amikor 1916-ban több száz, román agresszió elől menekülő székelő családot (mintegy háromezer embert) fogadott be a város. A kör alakzata ellenére szimbolikusan mégis két ellentétes dimenzió találkozik itt. Az egyik a templom, a református elemi iskola, a rekonstruált bástyafal a holokauszt során, majd a málenkij robotra elhurcoltak névtábláival, az I. és II. világháborús hősök emlékműve, valamint a városháza történelmi épülete. A másik a templommal és a városházával szemközt álló egy-egy lakótömb, a szocializmus modernizációs tevékenységének eredménye, amely az elmondások

1 NÁDAS Péter: *A helyszín óvatos meghatározása. Alaposan körbejárunk egyetlen vadkörtefát* = Uő.: *Leni sír*. Jelenkor, Bp. 2019. 5.

2 A legújabb források szerint a városban élők már – az egyébként szintén református – hajdúk 1605-ös letelepítése előtt is reformátusok voltak. Melius Juhász Péter hatása és Nánási Gergely munkája nyomán már az 1560-as években, néhány évtizeddel a reformáció elindulása után, létrejött a hajdúnánási református egyház. Vő.: BUCZKÓ József: *Reformáció Nánáson, a hajdúk előtt*. *Hajdúnánási Újság*, 2017. október 26. és BARCSA János: *A hajdúnánási ev. ref. egyház történelme*. Debrecen, 1899.

szerint az előző rendszerben ideális megfigyelőhelyet biztosított a templomba járó nánásiak lajstromozásához.

Ez a rendszer 1990-ben véget ért, de aligha véletlenül járta az a mondás húsz évvel később, hogy *Hajdúnánáson a rendszerváltás 2010-ben kezdődött*. A „posztoszocialista struktúrák”³ végleges meghaladására s egy új, saját erejére, kezdeményezőkézségére, önnön hagyományából megújulni kívánó, közösségre alapozó korszak építésére ekkor nyílt valódi lehetőség. Ennek az új korszaknak a jellemzője leginkább az, hogy *bátor*, amennyiben kishitűség retorikájának („kicsik vagyunk”, „nem sikerülhet”) ismételtetése helyett a maga kezébe veszi a sorsát (a schmitti szuverén, mondhatnánk, aki képes magáról dönteni);

új, saját erejére alapozó korszak



konzervatív értéképzetei, hagyománytisztelete s a teoretikus absztrakciókkal szembeni valóságához ragaszkodása miatt; *lokálpatrióta*, mert cselekvését az *oiokophilia* csodálatos fogalmával írhatjuk le; és *zöld*, méghozzá a szó rurális, vagyis olyan értelmében, amely ember és természet viszonyát ismételtelen nem az elvont tantételekből, hanem az alföldi paraszti

kultúra *saját* hagyományainak és az ökológiai gondolkodás felismeréseinek elegyítéséből származtatja. A 2010-ben felállt városvezetést, amely a vánszorgás helyett a dinamizmus igényével lépett fel, egy többszörösen díjazott biogazda vezet, aki maga is tanyán él, képviselőcsoportjában pedig a teremtésvédelemben végzett munkájáért szintén többszörösen díjazott hajdúnánási református egyházközség lelkésze is megtalálható; amikor a jobboldal még nem állt ellent látványosan a lokalitást tagadó baloldali–progresszív környezetvédő mozgalmaknak, a megújulás táptalaja nem csekély mértékben az ökológiai gondolkodás volt Hajdúnánáson.⁴

Mi történt 2010 óta? A városnak saját fizetőeszköze lett, helyi márkája (termékek és *brand* egyaránt), helyi termelői piaca, saját ökológiai gazdasága – egyebek mellett. *Éljenjáróvá* vált.⁵ Van stratégiája, még ha annak nincs is „egyszeregye”. Van *filozófiája*. A dolgoknál (amelyet a modernitás, unalomig ismételt szóhasználat, „fejlesztéseknek” nevez) fontosabb a gondolat, ami mögöttük áll. Egy közösség önszerveződő gyakorlatának értékét nem csupán a megfogható eredmények, hanem az azok mögött meghúzódó filozófia is adja. Sőt, a filozófia, amely alatt értékek, elvek és cselekvések összefüggő, egymást feltételező és erősítő rendszerét érthetjük, lényegesen több, mint ami ebből a mindenkori körülményekhez igazodva valamilyen anyagi eredményben manifesztálódik. Ez a kitapintható filozófia, az *orando et laborando* szellemisége adja azt a sajátos vonzerőt, ami ennek a hajdúvárosnak a kormányzását jellemzi.

LOKÁLIS AUTARKIA

2012-ben bocsátotta ki a város saját fizetőeszközét, a Bocskai Koronát. Racka juh, kerecsensólyom, táncoló darvak, túzok, delelő ménes, viaskodó szürkemarha-bikák, gyalogos hajdúkatona, a Bocskai-korona s persze maga Bocskai István, kinek letelepítő munkája eredményeként léteznek ma a hajdúvárosok, díszítették akkor a szépen kidolgozott címeteket. Ezzel Hajdúnánás lett az országban a harmadik olyan település, amely saját fizetőeszközzel rendelkezik.

3 Az idézőjel azért szükséges, mert ez a kifejezés ebben a formában nem képezi szerves részét a helyi közbeszédnek. De ekkor, 2010-ben gyengült meg hosszú idő után először a szomszédos, közigazgatásilag nem önálló településen, Tedejen működő egykori állami gazdaság privatizálása nyertes családjának politikai ereje, amely évtizedekig jelentős befolyással bírt az 1994 és 2010 között kormányzó baloldali városvezetésre. Kísértett a múlt, vagy csak folytatódott, ami – elvileg – véget ért: a korlátozott szuverenitás korszaka. Oligarchisztikusnak is mondható tevékenységükhöz lásd például: NEUBERGER Eszter: *Góliáttal szemben a törpince labdába se rúghat*. abcug.hu, 2018. 01. 09. <<https://abcug.hu/goliattal-szemben-a-torpince-labdabase-rughat/>> és ÁGYÁN József: *Állami földprivatizáció – intézményesített földarablás (2015–2016). II. Megyei elemzések. Hajdú-Bihar megye*. <<https://www.greenfo.hu/wp-content/uploads/dokumentumtar/foldarveresek-hajdubihar-megye-angyan-jozsef-jelentes.pdf>>.

4 Szólláth Tibor polgármester 2003-ban elnyerte az Év Biogazdáját, 2004-ben az Észak-alföldi Régió Biogazdája címet, 2015-ben pedig az Év Agrárembere díj Fenntartható gazdálkodás kategória győztese lett. A hajdúnánási református egyházközség pedig 2021-ben már harmadik alkalommal kapta meg az Öko-gyülekezeti díjat.

5 Vö. KASSAI Melinda: *Éljenjárók. Példák a települési ökológiai gazdálkodás tárházából*. Pillangó Fejlesztések Egyesület. 2020. Különösen: 29–39. Valamint: *Építőköcskák egy új világhoz. Ökológia, közösség, boldogulás – helyben!* szerk. TAKÁCS-SÁNTA András, Kisközösségi Program, Bp. 2017. Különösen: 74–78.



Kevés szimbolikusabb s mégis konkrét lépés tehető a „magabíró” település vízójának valósággá válása felé, mint az, hogy egy közösség saját pénzzel rendelkezzen, amelynek értéke megegyezik az ország hivatalos valutájának értékével, ám mégis csak *helyben* használható, így minden haszon helyben marad, erősítve azt a közösséget, amely létrehozta.⁶ Bankjegyekre váltható lokalitás.

Örökség – A felújított hajdúnánási református templom 2022-ben
(Uri Dénes Mihály felvétele)

6 A Bocskai Koronát azóta néhány szomszédos település is használatba vette.



Természetes folyamat –

A kendereskerti ökológiai gazdaság melletti dagonyázásból visszatérő bivalyok, 2015
(Uri Dénes Mihály felvétele)

A városban jelenleg 132 elfogadóhely működik, köztük a fontos turisztikai célpontok, például a külföldiek körében is népszerű gyógyfürdő, de a középiskolában tanuló fiatalok is Koronában kapják az ösztöndíjukat. Úgy is mondhatnánk, immáron Széchenyi szellemében, hogy ez a város, s ez ebben az esetben kivált tette érhető, a *saját tengelye körül forog*, abból táplálkozik, amit megújít s így továbbadásra érdemessé tesz.

A város határában, a Keleti-főcsatorna mellett fekszik a Kendereskert néven ismert terület, egy régi hajdúnánási pásztorcsalád egykori tanyája, volt tsz-terület. Itt hozta létre a város néhány évvel ezelőtt pásztor múzeumát és létesített minősített biogazdaságot. A Kendereskert a vidéki-agrárius konzervatívizmus szép példája. Amitől több mint a szokásos pásztor múzeumos-skanzenes képződmények, az az, hogy itt a természet s az agrárius örökség nem spektakulum, nem fogyasztási cél, vagyis éppen nem skanzen, hanem élő hagyomány, az örökség vitalitása, amennyiben látogatótér mellett működő ökológiai gazdaság is, amely részben a helyi közéletet, részben pedig a helyi fogyasztási igényeket szolgálja ki. Meglehet, kevés olyan település van ma az országban, amely minősített bioélelmiszerekkel és -alapanyagokkal tudja, ha korlátozottan is, ellátni a gyerekek étkeztetését – úgy, hogy nem egy kis létszámú ökofaluról vagy valamiféle projektkísérletről van szó, hanem egy szűk tizenhatalmazós városról! Mindazt, amit a városi biogazdaság és a helyi termelők előállítanak, a 2013 óta létező Nánási Portéka *brand* gyűjti egybe.⁷

2012, a Korona és 2013, a Nánási Portéka születése, két olyan dátum, amely azért sokatmondó, mert nemcsak az ország, hanem a város is a megelőző, válságos időszak nehézségeit nyögte, nemcsak anyagi, de erkölcsi értelemben is mélyről jöve kellett talpra állni. „Az t tűztük ki magunk elé, hogy szakítunk az eddigi gyakorlattal és a multinacionális élelmiszer-áruházláncok tudattalan, sőt néha akár tudatos támogatása helyett a saját termelőink felé fordulunk. Azok felé az emberek felé, akik még tudják, hogy milyen a minőségi élelmiszer, akik tudják, hiszen saját bőrükön, saját munkájukból tapasztalják a föld, a jószágok és ezeknek az egyvelegéből keletkező ételek értékét, akik tömegnövelő szerek és vegyszerek helyett szeretetet, szenvedélyt és szakértelmet adnak

⁷ Az számít helyi terméknek, amelynek előállítója a városban él és termékeinek alapanyagát legalább 50 százalékban Hajdúnánáson állították elő.



a termékeikhez. Azt szerettük volna elérni, hogy a hajdúnánási embereknek legyen választási lehetősége”.⁸ A választás szabadsága maga a szuverenitás, a döntés lehetősége, ennek feladása pedig az önelveszejtés. *Tertium non datur*.

A 2010 óta tartó új korszak hozadéka a város és a Debreceni Egyetem kapcsolatának megerősödése, ami tudományos, gazdasági és kulturális értelemben is gazdagítja Hajdúnánást. Nemcsak az évenként megrendezett történettudományi konferencia fonja szorosabbra az intellektuális kapcsolatokat, öregbíti a város hírnevét és a helytörténeti kutatások révén erősíti a lokális identitást, hanem a gazdasági beruházások, az oktatási kapcsolatok és a kutatás-fejlesztés ösztönzése révén a helyben maradás lehetőségét és jövőbe mutató perspektívát kínálja.⁹ Ezt az olyan fiatalokat ösztönző támogatások, mint a „fecske-lakások” egészítik ki, amik kedvezményesen biztosítanak 21. századi lakhatási feltételeket a 18 és 30 közötti fiataloknak, cserébe azért, hogy megpróbálnak helyben maradni. A város valamennyi esetben már meglévő lehetőségekhez nyúl: a kendereskerti tanya csak úgy, mint a „fecske-lakásoknak” helyet adó két társasházi épület romos állapotban várta a pusztulást 2010 előtt. Ma élet van mindkettőben.

Megtermékenyítő szellemi légkör veszi körbe a várost, s ebben a magát *polgári oldalként* nevező közösség dinamizmusa, otthonáért érzett felelőssége a döntő faktor ismét. Ennek a közösségnek, ha változó intenzitással is, de igénye mutatkozott arra, hogy mindannak, ami történik, szellemi megalapozottsága is legyen, ezért már a '90-es évektől saját lappal rendelkezett *Hajdúnánási Polgár*, majd újabban – annak jogi értelemben nem, eszmei-intellektuális értelemben viszont utódjaként kiadott – *Nánási Polgár* címen.¹⁰ Az egymást segítő szellemi és gazdasági építkezés szervesen illeszkedik abba a folyamatba, ami a konzervatív oldal éveit-évtizedeit országosan is meghatározta.

8 *Hajdúnánás II. – Nánási Portéka*. Humusz Szövetség. <<https://humusz.hu/hirek/hajdunanas-ii-nanasi-porteka/24323>>

9 A város és az egyetem 2015-ben kötött megállapodást egymással, aminek eredményeképpen az egyetem és a helyi gimnázium és az általános iskolák partnerintézményekké váltak. Rövid távú terveik között szerepel az egyetem bizonyos képéseinek Hajdúnánásra helyezése és egy közösségi főiskola létrehozása éppúgy, mint az állami beruházásként megvalósuló – meglehetősen megosztó – MotoGP-pálya egyetemi-városi szintű műszaki kutatási célokra való használata. Az együttműködésnek új lendületet adhat, hogy a Debreceni Egyetemet fenntartó Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány kuratóriumának tagjává választották a város polgármesterét.

10 Ehhez lásd: <www.nanasipolgar.hu>.

SAJÁT ERŐ

Mindaz, ami a városban 2010 óta történik, két korszakkal mérhető össze. Az egyik a szocializmusé, ám annak erőszakos, idegen mintára épülő, hagyományfolytonosságokat megtörő, kulturális történeteket feledésre ítéelő modernizációját nem állíthatjuk magunk elé példaként. A másik Csohány Lászlóé, aki 1884 és 1915 között volt a város polgármestere. Hozzá köthető a város első igazán felfutó időszaka, ekkor épültek fel a városközpont karakterét meghatározó reprezentatív épületek. „Tetteit, munkásságát nehéz lenne ily röviden felsorolni, így csak a legfontosabbakat idézem. 1884. Befut az első vonat. Az ő munkássága alatt bonyolódott le a földtagosítás óriási munkája. Ekkor osztottak ki két temetőt, az Új Alsót és az Új Felsőt. [...] Ekkor épült a gimnázium régi épülete (1890) és a ma is meglévő (1906). 1895-ben adták át a Bocskai Vendéglőt, a mai Művelődési Központot. A XX. század fordulóján a Takarékpénztárat és a kaszinót, majd 1909-ben a Járásbíróság épületét. De az ő idejében szentelték az új római katolikus templomot és iskolát is. (1896) Ekkor lett méntelepe a városnak (1895) és Vágóhídja (1898). Az ő munkássága alatt nevezték el hivatalosan az első utcákat városunkban, csináltak téglajárdát, s kezdték meg a fúrott kutak készítését is” – sorolja, amiként jelzi is: csak érintőlegesen, a helytörténész az ekkor lezajlott folyamatok állomásait.¹¹

Ennek a jelentős formátumú politikusnak sohasem láttam még arcképét, meglehet, nem maradt fent róla kép, vagy ha mégis, legfeljebb a család birtokában. De a ház, ahol született, még ma is áll a szomszédos utcában, s amikor

saját megtartó
örökségére
bízta magát

csak tehetem, elmegyek mellette. Kertjében hatalmas, a néhai polgármester nagyságát híven szimbolizáló tölgyfa, amelyet, tekintélyes méretéből s így korából ítélve, alkalmasint maga a ház akkori tulajdonosa ültethetett – mint a mi cseresznyefánk vagy az a bizonyos vadkörtefa, ez is mélyen belenéz a múlt időbe, s többet hirdet magáról pusztá faléténél: magabiztosságot, szépséget, megtartóerőt sugároz. Orientációs pont, akárcsak a templomtorny. „Minden politikai rend

előfeltételezi egy politika előtti rend létezését, annak tudatát, hogy az emberek összetartoznak.”¹² Ez teremti meg azt a „mi”-tudatot, amely a közös kultúrára, erkölcsre, az önként elfogadott tekintélyekre támaszkodik, s amely nélkül valódi kormányzás nem elképzelhető. Számomra ez a tölgyfa, Csohány kúriája, a református templom tornya mind ezt szimbolizálja. S arra emlékeztetnek, hogy sem akkor, se most nem technokraták vezetik a várost, hanem az otthonukat szerető emberek, akik nemcsak „fejleszteni” akarnak, de meg szeretnék őrizni a város lelkét is.

A kő, amit az állóvízbe dobott Hajdúnánáson a jobboldal, a honszereteté volt, ami a pangás időszakát lezárta. S ha a szülővárosomra gondolok, érteni vélem, ha eltérő hangsúlyokkal is, hogy miért szomorodott el Scruton Anglia eltűnésén, vagy hogy miért nem ismer rá Zemmour gyerekkora Franciaországarára.¹³ A változás, az alaktanná válás réme a mi fejünk felett is ott lebeg: nem lehet nem észrevenni, hogy a város is megváltozott, mezővárosi karaktere átalakult, lakóinak egy része már nem akar egyebet, csak úgy élni, ahogy bárhol máshol is élhetne. De vannak, akik érzik, hogy ahol élnek, annak szellemisége van, s ott nem élhetnek akárhogyan. A *genius loci* megszólít, elhív. Miattuk érezhetjük úgy, hogy ami Scruton vagy Zemmour számára már eltűnt, az itt még nap mint nap átélhető, ha változó formában is, s van egy ellenható erő, amely a saját, eleven, megtartó örökségre bízta magát. Ami amott ködbe vész, az itt nemcsak feldereng, de helyenként bevilágítja az egész tájat. Ez a napsütötte sáv. ■

11 DRAVICZKY Imre: *Hajdúnánás földrajzi nevei. Határ. Város.* Hajdúnánás, 1990. 214–215.

12 Scrutont idézi Molnár Attila Károly: *Sir Roger, pietas és oikophilia = Roger SCRUTON – Mark DOOLEY: Beszélgetések Roger Scrutonnal.* ford. BÁTORI Tamás, Ludovika, Bp. 2021. 26.

13 Roger SCRUTON: *Anglia, egy eltűnő ideál.* ford. CSABA Ferenc, Typotex, Bp. 2004. és Éric ZEMMOUR: *Francia végzet.* ford. KOVÁCS Flóra, *Kommentár*, 2021/3.